16.6.2026

PAM:s lösningar för att motverka arbetsrelaterat utnyttjande

Arbetsrelaterat utnyttjande eller arbetskraftsexploatering innebär att en utsatt arbetstagare utnyttjas i ekonomiskt syfte.

Arbetsrelaterat utnyttjande och den därtill kopplade grå ekonomin omsätter miljarder euro. De som drabbas hårdast är de individer som utnyttjas, men även seriösa företag och samhället i stort påverkas. Denna affärsmodell, som fått fäste också i Finland, har spridit sig eftersom risken att åka fast är nästan obefintlig och konsekvenserna försumbara. Inom den privata servicesektorn är fastighetsservicebranschen och besöksnäringen (turism och restaurang) förknippade med särskilt hög risk.

Det går att motverka arbetsrelaterat utnyttjande, men det krävs en rad olika åtgärder. Det behövs information, förebyggande insatser, tillsyn, bättre tillgång till rättslig prövning för de drabbade samt kännbara påföljder för dem som begår den här typen av brott.

Utrikesministeriet och de finländska ambassaderna har en unik möjlighet att förebygga utnyttjande redan innan arbetstagaren anländer till Finland. Arbetstagare måste få korrekt och aktuell information om det finländska arbetslivet så att de kan identifiera och undvika dubiösa eller riskfyllda rekryteringskanaler medan de fortfarande befinner sig i hemlandet.

Möjligheter till utnyttjande bör undanröjas genom lagstiftning

Förhindra underbetalning genom att kriminalisera den

Underbetalning är för närvarande inte ett brott i Finland. Den enda konsekvensen för en arbetsgivare som betalar för låg lön är skyldigheten att betala ut rätt lönebelopp till arbetstagaren. Därför bör ”lönestöld” kriminaliseras även i Finland, och straffskalan skärpas för att ha en avskräckande effekt.

- Klassificera en arbetsgivares avsiktliga underlåtenhet att betala löner, övertidsersättning eller andra anställningsrelaterade förmåner i enlighet med lag, kollektivavtal eller anställningsavtal som ett brott, dvs. lönestöld.
- Öka straffen för arbetsrelaterade brott och utvidga arbetsgivarens straffrättsliga ansvar till att omfatta alla sådana brott.

Arbetsgivaren får inte undgå sina skyldigheter

Frågan om huruvida individer som utför plattformsarbete är anställda eller entreprenörer är fortfarande olöst, även efter nästan ett decennium. Högsta förvaltningsdomstolens färska beslut från maj 2025 bekräftar att matbud som arbetar för Wolt faktiskt är anställda.

Falskt egenföretagande har blivit allt vanligare även inom många andra sektorer. Falskt egenföretagande uppfyller kriterierna för ett anställningsförhållande, men individen som utför arbetet klassificeras som företagare.

I praktiken betyder det att personen som är i en underordnad ställning berövas allt det skydd som arbetsrätten ger den svagare parten. Samtidigt kan uppdragsgivaren överföra alla arbetsgivaråtaganden och risker på den som utför arbetet. En sådan situation skapar också möjligheter till arbetsrelaterat utnyttjande.

- En automatisk och effektiv presumtion om anställning bör införas för plattformsarbete.
- Plattformsföretag ska hållas ansvariga för att anställningsvillkor och utländska arbetstagares rätt att arbeta är i ordning genom hela underleverantörskedjan när en avtalspart använder vikarier.
- För att motverka falskt företagande och missbruk behövs en snabb och effektiv metod för att avgöra om det är fråga om en anställning eller äkta företagande.
- Betydande sanktioner ska införas mot uppdragsgivaren vid avsiktlig felbedömning av anställningsförhållandets rättsliga status.

Inget utrymme för social dumpning vid offentliga upphandlingar

År 2024 uppgick värdet av offentliga upphandlingar – inköp finansierade med skattemedel – till nästan 40 miljarder euro i Finland. Den nuvarande upphandlingslagstiftningen öppnar för en försämring av anställningsvillkoren, särskilt när det gäller upphandling av arbetskraftsintensiva tjänster. Utnyttjande av arbetskraft kan motverkas genom att införa mekanismer för uppföljning av upphandlingskontrakt och genom att öka risken för att utnyttjande av arbetskraft leder till att kontraktet hävs och att sanktioner utdöms.

- Främjande av socialt ansvarsfulla upphandlingar läggs till bland målen i lagen om offentlig upphandling.
- Det ska bli förbjudet att vid upphandling av tjänster välja anbud enbart utifrån lägsta pris; i stället fastställs en minimiviktning för kvalitetskriterier (t.ex. 50 %) för att säkerställa att valet baseras på det bästa förhållandet mellan pris och kvalitet.
- Ett krav införs på att förkasta anbud vid upphandlingar av tjänster om priset är uppenbart för lågt.

- Ett krav införs på att utesluta sådana aktörer från upphandlingsprocesser som har brutit mot miljö-, samhälls- eller arbetsrättsliga förpliktelser som fastställts i lagstiftning och kollektivavtal.
- Efterlevnaden av arbetslagstiftning och tillämpligt kollektivavtal med tillhörande avtalsrättsliga sanktioner ska bli ett obligatoriskt specialvillkor vid all upphandling av tjänster.

Att motverka arbetsrelaterat utnyttjande i underleverantörskedjor

Syftet med lagen om beställarens utredningsskyldighet och ansvar vid anlitande av utomstående arbetskraft är att främja sund konkurrens och schyssta anställningsvillkor. Den nuvarande utredningsskyldigheten innehåller dock inte effektiva mekanismer för att förhindra utnyttjande i underleverantörskedjor.

- Beställaren bör göras i praktiken ansvarig för sin avtalsparts arbetsgivarskyldigheter, såsom utbetalning av lön i enlighet med kollektivavtalet.
- Utredningsskyldigheten och ansvar under avtalsperioden utvidgas till att omfatta underleverantörer samt deras underleverantörer som anlitats av beställarens direkta avtalspart.
- Längden på underleverantörskedjan begränsas till två led i branscher där det finns risk för arbetsrelaterat utnyttjande.
- Det lobbas för att beställarens utökade skyldigheter och ansvar, utredningsskyldighet samt ansvar under avtalsperioden ska inkluderas i EU-lagstiftningen.

Att avslöja arbetsrelaterat utnyttjande bör bli lättare

Rädslan för att förlora uppehållstillståndet får inte hindra någon från att frigöra sig från exploatering

Uppehållstillståndssystemet avgör utländska arbetstagares ställning på arbetsplatsen. En arbetstagare som är rädd för att förlora sin rätt att stanna i landet är mer benägen att acceptera dåliga anställningsvillkor och vågar kanske inte söka hjälp. Därför måste uppehållstillståndssystemet ses över med fokus på arbetstagarens rättigheter.

- Villkoren för permanent uppehållstillstånd ska ändras så att de inte är oskäliga för personer som arbetar i låglönebranscher.

- Tidsfristerna inom uppehållstillståndssystemet gällande arbetslöshet och inkomstskydd ska harmoniseras till sex månader, både när det gäller uppehållstillstånd på grund av arbete och permanenta uppehållstillstånd.
- Arbetsgivare ska utan dröjsmål lämna in det undertecknade arbetsavtalet och andra viktiga handlingar till Migrationsverket, så att myndigheten kan kontrollera att de anställningsvillkor som utlovats i samband med ansökan av uppehållstillstånd också efterlevs.
- Migrationsverket får inte bevilja uppehållstillstånd på grund av arbete till företag som gjort sig skyldiga till arbetsrelaterat utnyttjande.
- Arbetsgivare ska åläggas en skyldighet att ordna språkutbildning för anställda, och denna skyldighet ska vara förenad med sanktioner. Migrationsverket ska vara skyldigt att kontrollera att sådan utbildning erbjuds i samband med ansökningar om förlängt tillstånd.

Ökat stöd för offer

Lagstiftning, myndighetssamarbete och stödinsatser för offer måste komplettera varandra i kampen mot arbetsrelaterat utnyttjande, så att offer kan identifieras och få hjälp så snabbt som möjligt.

- Ett sömlöst informationsutbyte och gemensamma handlingsmodeller mellan myndigheter såsom polis, arbetarskyddsförvaltningen och migrationsverket krävs för att snabbare kunna identifiera och hjälpa offer.
- Offer ska erbjudas lågtröskelinsatser såsom rättshjälp, psykosocialt stöd och tryggt boende utan rädsla för utvisning.
- Säkerställande av att offrens berättelser blir förstådda genom användning av utbildade kulturtolkar och översättningsstöd i alla skeden av processen.

Definition av sektorer med risk för arbetsrelaterat utnyttjande

Arbetskraftsrelaterat utnyttjande är inte ett slumpmässigt fenomen eller något som begränsar sig till enskilda aktörer; det är snarare koncentrerat till vissa sektorer och anställningsformer där arbetstagarens ställning är svag.

Högrisksektorer kan definieras i lagstiftningen utifrån strukturella riskfaktorer inom branscher samt information om arbetsrelaterat utnyttjande som samlats in av myndigheter och tillsynsorgan.

- Högrisksektorer definieras i lag och används bland annat för att rikta inspektioner, införa ytterligare riskbaserade skyldigheter och förbättra identifieringen av offer.

Systemet med skattenummer inom fastighetsservice- och restaurangbranschen

Enligt studier om grå ekonomi orsakar ”svart lön” ett betydande skattebortfall inom restaurang- och fastighetsservicebranscher. Skärpt tillsyn av skyldigheter kopplade till skatt och arbetsgivaravgifter kan också bidra till att minska arbetsrelaterat utnyttjande. ID-kort med skattenummer gör det möjligt att säkerställa att arbetsgivar- och skatterelaterade skyldigheter efterlevs.

- Systemet med skattenummer ska införas inom restaurangbranschen och fastighetsservicebranschen.

Fackförbund ska få rätt att väcka talan

En utnyttjad arbetstagare vågar ofta inte agera som kärande och väcka talan. Därför är det viktigt att fackförbund får rätt att väcka talan för en eller flera arbetstagares räkning.

- Fackförbund ska ges en självständig rätt att väcka talan i frågor som rör arbetslivet, jämställdhet och icke-diskriminering. Denna rätt omfattar även möjligheten att i vissa fall väcka grupptalan.

Säkerställande av sanktioner vid arbetsrelaterat utnyttjande

Tillräckliga resurser för myndigheter

Myndigheterna ska ha tillräckliga resurser, dvs. personal, kompetens och befogenheter, för att kunna förebygga arbetsrelaterat utnyttjande och säkerställa rättvis konkurrens. Tillsyn är viktigt speciellt i högriskbranscher.

- Myndigheterna ges i uppdrag att påföra administrativa sanktionsavgifter för dem som ägnar sig åt utnyttjande, utan att behöva gå via långdragna rättsprocesser. Tröskeln för att påföra sanktioner, inklusive samfundsböter och näringsförbud, sänks samtidigt som straffskärpningar införs för att säkerställa att påföljderna blir kännbara.
- Tillräckliga och öronmärkta resurser säkerställs för arbetarskyddsmyndigheterna, Migrationsverket, Skatteförvaltningen samt närings-, trafik- och miljöcentralerna (NTM-centralerna) för att bekämpa exploatering av arbetskraft.
- Polisen och Åklagarmyndigheten får stärkt kompetens och ökade resurser för att utreda och väcka åtal i fall som rör arbetsrelaterat utnyttjande och människohandel.
- Myndigheterna ska bedriva ett tätare och mer systematiskt samarbete med fackföreningsrörelsen.